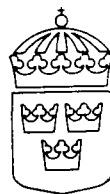

Regeringens proposition

1993/94:55

om referensränta vid konsumentkrediter

Prop.
1993/94:55

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 30 september 1993.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Reidunn Laurén

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ett tillägg till konsumentkreditlagen som gör det möjligt för parterna i ett kreditavtal att knyta räntan till en referensränta. Som referensränta skall väljas en ränta som kreditgivaren inte har något betydande inflytande över.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 1994.

Förslag till

Lag om ändring i konsumentkreditlagen (1992:830)

Härigenom föreskrivs att 11 § konsumentkreditlagen (1992:830) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §¹

Förutsättningarna för ändringar i räntesatsen skall anges i avtalet.

Räntesatsen får ändras till konsumentens nackdel endast i den utsträckning som det motiveras av kreditpolitiska beslut, ökade upplåningskostnader för kreditgivaren eller andra kostnadsökningar som kreditgivaren inte skäligen kunde förutse när avtalet ingicks. Vid kredit för bostadsändamål med en sammanlagd löptid om minst 30 år och med en ränta som är bunden under viss del av avtalstiden, minst tre månader, har dock kreditgivaren, om han har gjort förbehåll om det i avtalet, rätt att vid utgången av en sådan del av avtalstiden ändra räntan så att den motsvarar den ränta som kreditgivaren vid den tidpunkten allmänt tillämpar för nya krediter av motsvarande slag.

Utan hinder av andra stycket får räntesatsen ändras på visst sätt i anslutning till ändringar i en referensränta som kreditgivaren inte har något betydande inflytande över. Ett avtalsvillkor om det får förenas med ett undantag om att räntesatsen under särskilda förutsättningar skall ändras mer eller mindre än som följer av anknytningen till referensräntan. Undantaget skall bestämmas så att det inte blir

¹ Senaste lydelse 1993:214.

mindre förmånligt för konsumenten än för kreditgivaren. Det skall uppfylla kraven i andra stycket.

Kreditgivaren är skyldig att tillämpa ett avtalsvillkor om ränteändringar på samma sätt till konsumentens förmån som till hans nackdel.

13 §

Kreditgivaren skall underrätta konsumenten om *beslutade* ränteändringar och avgiftsändringar. *Underrättelse* skall lämnas senast när ändringen börjar gälla, antingen genom ett särskilt meddelande till konsumenten eller genom annonsering i dagspressen. Sker underrättelsen genom annonsering, skall meddelande om ändringen också lämnas när nästa avisering eller kontoutdrag sänds till konsumenten.

Kreditgivaren skall underrätta konsumenten om ränteändringar och avgiftsändringar. *Utom vid ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta skall underrättelse* lämnas senast när ändringen börjar gälla, antingen genom ett särskilt meddelande till konsumenten eller genom annonsering i dagspressen. Sker underrättelsen genom annonsering, skall meddelande om ändringen också lämnas när nästa avisering eller kontoutdrag sänds till konsumenten.

Vid ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta skall underrättelse lämnas genom ett meddelande till konsumenten senast i samband med nästa avisering eller kontoutdrag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994. Äldre föreskrifter gäller dock i fråga om kreditavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 30 september 1993

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidson, Könberg, Odell, Lundgren, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Laurén

Proposition om referensränta vid konsumentkrediter

1 Inledning

En ny konsumentkreditlag trädde i kraft den 1 januari 1993 (prop. 1991/92:83, bet. 1991/92:LU28, rskr. 1991/92:319, SFS 1992:830). Genom lagen har svensk rätt anpassats till EG:s regelsystem om konsumentkrediter. Det innebär främst att konsumenterna har fått ett förstärkt skydd när det gäller de s.k. fristående krediterna, dvs. lån och andra krediter som saknar direkt samband med ett särskilt köp eller en viss tjänst.

I den nya lagen finns bl.a. bestämmelser som begränsar kreditgivarens rätt att höja räntan under löpande avtal (11 §).

Med anledning av en riksdagsmotion våren 1993 (mot. 1992/93:L702) tog lagutskottet upp frågan om bestämmelserna om ändring av räntan för konsumentkrediter borde ändras. I sitt betänkande (bet. 1992/93:LU38) hemställde lagutskottet dels att riksdagen skulle anta ett av utskottet föreslaget tillägg i 11 § konsumentkreditlagen med innebörd att bostadsinstituten ges möjlighet att bestämma räntan för vissa långfristiga krediter på villkorsändringsdagarna till motsvarande nytulningsränta, dels att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna att möjligheten att använda referensränta borde ökas. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (rskr. 1992/93:260). Ändringen i 11 § trädde i kraft den 1 juni 1993 (SFS 1993:214).

Jag skall nu ta upp den fråga som riksdagen har behandlat i sitt tillkännagivande till regeringen, nämligen huruvida det bör införas en uttrycklig regel i konsumentkreditlagen om rätt till ränteändring

Ett utkast till lagrådsremiss har lämnats för synpunkter till ett antal myndigheter, organisationer och kreditinstitut. Utkastet har diskuterats vid överläggningar i Justitiedepartementet den 11 juni 1993, då följande myndigheter, organisationer och kreditinstitut var företrädare: Stockholms tingsrätt, Sveriges riksbank, Finansinspektionen, Konsumentverket, Allmänna reklamationsnämnden, Sveriges Advokatsamfund, Svenska Bankföreningen, Finansbolagens Förening, Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa, Sparbanken Sverige, Sparbankernas Intecknings AB (Spintab), Sveriges Försäkringsförbund, Villaägarnas Riksförbund och Vi i småhus VIS Riksförbund. Minnesanteckningar från överläggningarna finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Justitiedepartementets diarienummer 93-1639). Skriftliga synpunkter på utkastet har lämnats av Finansinspektionen, Konkurrensverket, Svenska Bankföreningen, Finansbolagens Förening, Sparbanken Sverige, Sveriges Försäkringsförbund och Konsumentvägledarnas förening.

Lagrådet

Regeringen överlämnade den 26 augusti 1993 för Lagrådets yttrande förslag till lag om ändring i konsumentkreditlagen (1992:830). Lagrådsremissens lagförslag bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Lagrådet har i sak inte haft någon erinran mot förslaget. Enligt Lagrådet kan dock lagtexten i det föreslagna nya tredje stycket i 11 § förenklas något. Därvid har Lagrådet framhållit att reglerna i detta stycke är att läsa med första stycket i minnet, att av första stycket framgår att förutsättningarna för ändring i räntesatsen skall anges i avtalet och att det därför är överflödigt att i tredje stycket särskilt markera att ränteändring med anknytning till en referensränta och undantag från denna norm skall stödjas på bestämmelser i avtalet.

Lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Jag har samma uppfattning som Lagrådet. I propositionen bör lagtexten få den lydelse som Lagrådet föreslagit med endast två mindre redaktionella ändringar. Dessutom bör ett förtydligande tillägg göras i 13 § andra stycket.

2.1 Allmänna utgångspunkter

2.1.1 Bakgrund

Genom den nya konsumentkreditlagen har kreditgivarens rätt att höja räntan under löpande avtalsperiod begränsats. Enligt 11 § skall förutsättningarna för ändringar i räntesatsen anges i avtalet. Räntan får höjas endast i den utsträckning som det motiveras av vissa i lagen angivna händelser, nämligen kreditpolitiska beslut, ökade upplåningskostnader för kreditgivaren eller andra kostnadsökningar som kreditgivaren inte skäligen kunde förutse när avtalet ingicks. Vidare är kreditgivaren skyldig att tillämpa avtalsvillkor om ränteändringar på samma sätt till konsumentens fördel som till hans nackdel. Dessutom är kreditgivaren enligt 13 § skyldig att underrätta konsumenten om beslutade ränteändringar.

På grund av det tillägg till 11 § som riksdagen nyligen beslutat om (se avsnitt 1) får bostadsinstitutet friare möjligheter att ändra räntan för vissa långfristiga bostadskrediter med bunden ränta. Om krediten har en löptid av minst 30 år och räntan är bunden under minst tre månader, får kreditgivaren på avtalade villkorsändringsdagar ändra räntan så att den motsvarar den ränta som kreditgivaren vid den tidpunkten allmänt tillämpar för nya krediter av motsvarande slag.

I propositionen med förslag till ny konsumentkreditlag övervägdes frågan om att anknyta rätten att ändra den avtalade räntan till en *referensränta*. I departementspromemorian Ny konsumentkreditlag (Ds 1990:84), som låg till grund för propositionen, föreslogs en regel med en obligatorisk sådan anknytning. Förslaget innebar att kreditgivaren skulle få ändra räntan endast som en följd av variationer i en referensränta som kreditgivaren saknade inflytande över.

Under remissbehandlingen framfördes starka argument mot promemorieförslaget. I propositionen sammanfattades dessa argument (se prop. 1991/92:83 s. 48 f.). Det konstaterades att det inte var möjligt att bestämma en referensränta på ett sådant sätt att den avspeglade de faktiska upplåningskostnaderna och att en obligatorisk anknytning till en referensränta därför skulle innebära att det introducerades en ny ränterisk för kreditinstitutet. Detta ansågs olämpligt av flera skäl. För att undgå ränterisken skulle kreditinstitutet tvingas att begränsa sin upplåning till enstaka förutbestämda marknader och sålunda tvingas agera med minskad flexibilitet. Detta skulle påverka marknadens struktur negativt och fördyra krediterna för konsumenterna. En referensränta skulle också riskera att bli

inaktuell och behöva bytas ut, vilket kunde orsaka problem i löpande avtal. Prop. 1993/94:55

Slutsatsen i propositionen var att olägenheterna med en obligatorisk referensränta var så stora att förslaget inte borde genomföras. Det anmärktes (se s. 49) att det står fritt för varje kreditgivare att som ett alternativ för kunderna erbjuda krediter där räntan knyts till en referensränta. Sådana krediter kunde, enligt vad som anfördes i propositionen, på sikt bli ett konkurrenskraftigt alternativ.

Lagutskottet har nu konstaterat (se bet. 1992/93:LU38 s. 7 f.) att möjligheten för kreditgivare att erbjuda rörliga krediter där räntan knyts till en referensränta måste innefatta en möjlighet att ändra räntan på krediten i samband med ändringar i referensräntan. Den nuvarande bestämmelsen i 11 § torde emellertid, enligt utskottet, begränsa möjligheten till sådan ränteändring på krediten. En möjlighet att använda referensränta skulle, anför utskottet, kunna medföra ett ökat utbud av krediter till rörlig ränta och således öka konkurrensen på kreditmarknaden. Utskottet anser att en sådan möjlighet snarare skulle innebära fördelar än nackdelar från konsumentensynpunkt. Det finns, menar utskottet, flera olika räntor som kan användas som referensräntor; det väsentliga är att det rör sig om räntor som kreditgivaren saknar inflytande över.

Enligt utskottets mening finns det dock skäl att ytterligare överväga huruvida en uttrycklig regel om rätt till ränteändring vid användning av referensränta bör införas. Riksdagen har bifallit utskottets hemställan och som sin mening gett regeringen till känna vad utskottet anfört om referensränta.

2.1.2 Syftet med lagens bestämmelser om ändring av räntan

Det främsta syftet med bestämmelserna i konsumentkreditlagen om ränteändringar är att, vid kreditavtal med rörlig ränta, skydda konsumenterna mot att kreditgivaren ensidigt höjer räntan mer än som är motiverat på grund av kostnadsökningar. Genom bestämmelserna skall det också uppnås att avtalsvillkor om rörlig ränta inte tillämpas på ett sätt som ensidigt gynnar kreditgivaren på konsumentens bekostnad.

Ett annat syfte med reglerna är att det lättare än tidigare skall kunna kontrolleras om en räntehöjning är avtalsenlig. Kreditgivaren måste kunna motivera höjningen inför kredittagaren och tillsynsmyndigheten genom att visa på kostnadsökningar som drabbat honom. Sedan ett kreditavtal träffats skall kreditgivaren inte kunna förbättra den vinstmarginal som avtalet ger.

Samtidigt skall bestämmelserna vara så utformade att de inte i onödan fördyrar krediterna eller hämmar utbudet av krediter på marknaden.

Utgångspunkten för mina överväganden är att regleringen i 11 § andra stycket första meningen skall behållas som en huvudprincip för ränteändringar i avtal om konsumentkrediter och att en eventuell möjlighet att knyta räntan till en referensränta skall utgöra ett komplement till denna huvudprincip. Detta har varit utgångspunkten även för det tillkännagivande som riksdagen gjort (se ovan).

2.1.3 Vad innebär en regel om referensränta?

En regel om anknytning av den avtalade räntan till en referensränta kan utformas på flera olika sätt. Det kommer givetvis inte nu i fråga att införa en regel om obligatorisk referensränta. Vad som i stället är aktuellt är en bestämmelse som kompletterar de nuvarande reglerna om ränteändring och som gör det möjligt för kreditgivarna att utforma avtalet på ett sådant sätt att räntan kan ändras till följd av ändringar i en referensränta.

Även med denna utgångspunkt kan en regel om referensränta utformas på olika sätt. En möjlighet är att kreditgivaren ges rätt att använda en referensränta *i stället för* att ändra räntan till följd av inträffade kostnadsökningar m.m. enligt 11 § andra stycket första meningen. En annan möjlighet är att räntan görs beroende, på ett eller annat sätt, av *både* en referensränta *och* kostnadsökningar enligt 11 § andra stycket första meningen. Båda dessa möjligheter bör prövas.

Innebörden av en regel om referensränta skulle i huvudsak vara att en föreskrift i avtalet om ränteändringar i anslutning till en referensränta blir gällande mellan parterna utan hinder av regeln i 11 § andra stycket första meningen. Effekten av att räntan får en fast anknytning blir att dess förändringar sker mer eller mindre automatiskt. Om räntan görs beroende av enbart ändringar i referensräntan, skall det i princip vara möjligt att med tillgång till avtalet och kunskap om referensräntans variationer över tiden räkna ut den avtalade räntans nivå vid varje tidpunkt. En utgångspunkt för en sådan reglering måste vara att den avtalade räntan skall följa referensräntans svängningar konsekvent och på ett sådant sätt att ingen av parterna gynnas framför den andra.

Att räntan knyts till en referensränta betyder däremot inte att varje minsta ändring i referensräntan måste åtföljas av en motsvarande ändring i krediträntan. Jag skall strax återkomma till frågan om hur

2.1.4 Vissa andra frågor som rör konsumentkreditlagen

Under beredningen av detta ärende har det framförts önskemål om vissa klarlägganden avseende innebörden av 11 § andra stycket första meningen konsumentkreditlagen. Från kreditgivarhåll har nämnts fyra olika fall där man är osäker på om lagen tillåter räntehöjning eller ej. Det gäller fall då räntan sänkts tillfälligt på grund av kredittagarens ekonomiska trångmål, fall då kreditgivaren har gett en särskilt förmånlig kredit till en anställd och anställningsförhållandet upphör, fall då en arbetsgivare subventionerat en bankfinansierad kredit till en arbetstagare som sedan slutar sin anställning och fall då en återförsäljare i marknadsföringssyfte "subventionerat" räntan gentemot kunder under en viss period.

De önskemål om klarlägganden som framförts avser tillämpningsfrågor. I detta lagstiftningsärende kan inte göras några uttalanden om hur en redan genomförd lagstiftning bör tillämpas. Det är i stället en uppgift för domstolar och andra rättstillämpande organ att bedöma hur lagen bör tillämpas i fall som nu nämnts.

2.2 Bör en regel om referensränta införas?

Mitt förslag: I konsumentkreditlagen införs en regel om att räntan för krediten får ändras genom att den knyts till en referensränta.

Skälen för mitt förslag: Som lagutskottet påpekar torde den nuvarande bestämmelsen i 11 § konsumentkreditlagen begränsa möjligheten att i avtalet föreskriva att räntan skall vara knuten till en referensränta. En sådan föreskrift kan i vissa fall innebära att konsumentens ställning blir sämre än enligt 11 §. Den är i sådana fall till nackdel för konsumenten och därför, enligt 4 § konsumentkreditlagen, utan verkan mot denne (jfr prop. 1991/92:83 s. 117). Endast om referensräntan väljs på ett sådant sätt att dess svängningar ger uttryck för motsvarande variationer i kreditgivarens upplåningskostnader, eller om det på annat sätt garanteras i avtalet att inga höjningar sker utöver vad som är tillåtet enligt 11 §, är ränteändringsvillkoret säkert förenligt med 11 §.

Flera *fördelar* finns med en regel om referensränta. Från konsu-

mentsynpunkt innebär en knytning av räntan till en referensränta den väsentliga förbättringen att ändringarna i räntan för krediten blir lätta att följa och kontrollera. Konsumenten får också en god garanti för att kreditgivaren inte höjer räntan mer än han har rätt till. Parterna blir jämställda på ett annat sätt än om kreditgivaren själv bestämmer räntan.

Även för kreditgivaren är det på sitt sätt en fördel att använda en referensränta, eftersom det innebär att räntan bestäms mer eller mindre automatiskt och att de kostnader kan sparas som annars krävs för de särskilda överväganden och beräkningar som skall göras i samband med ränteändringar. Också andra praktiska fördelar finns för kreditgivarna.

Som lagutskottet framhåller skulle en möjlighet att använda en referensränta vidare kunna medföra ett ökat utbud av krediter till rörlig ränta och således öka konkurrensen på kreditmarknaden. Vissa kreditgivare, såsom försäkringsbolagen, lånar i huvudsak ut egna medel, vilket betyder att de saknar egentliga upplåningskostnader. De kan därför inte med nuvarande regler ändra sina utlåningsräntor i samma utsträckning som de kreditgivare som baserar sin utlåning på upplånade medel. En möjlighet att använda referensräntor innebär att försäkringsbolagen — som i många fall slutat att ge krediter till rörlig ränta efter att den nya konsumentkreditlagen trätt i kraft — ges bättre förutsättningar att erbjuda ränterörliga krediter.

Det finns alltså betydande fördelar med en regel som gör det möjligt att knyta krediträntan till svängningar i en referensränta. Några påtagliga *nackdelar* med en sådan regel synes inte finnas. För kreditgivaren kan visserligen en fast koppling till en referensränta medföra vissa ränterisker. Om de faktiska kostnaderna ökar mer än som motsvaras av en höjd referensränta, försämras kreditgivarens vinstmarginal. I speciella fall kan variationer i referensräntan medföra att den avtalade räntan måste sänkas, fastän kreditgivarens kostnader för krediten ökat. Om det är frivilligt att använda referensräntalternativet och om kreditgivaren därtill ges möjlighet att välja en referensränta som passar för den aktuella kredittypen (se avsnitt 2.3), är ränteriskerna normalt förhållandevis små. Det finns dock anledning att ta upp frågan om kreditgivaren bör ha möjlighet att gardera sig i avtalet mot sådana risker. Jag återkommer till denna fråga (avsnitt 2.5).

Också konsumenten utsätts för vissa ränterisker om krediträntan knyts till en referensränta. Riskerna består i att referensräntan kan utvecklas på ett sätt som innebär högre räntekostnader än om krediträntan i stället hade ändrats enligt bestämmelserna i 11 § andra

stycket första meningen. I exceptionella situationer kan en referensränta nå extremt höga nivåer. Dessa risker är dock relativt begränsade. Sålunda torde referensräntans utveckling endast i undantagsfall vara, i den nu angivna meningen, påtagligt oförmånlig för konsumenten. Jämfört med de avtal där räntan är bunden under en längre tid är ränteriskerna normalt betydligt mindre.

Om referensräntan utvecklas på ett för konsumenten påtagligt ofördelaktigt sätt, kan tillämpning av avtalsvillkoret i vissa fall vara oskälig enligt 36 § avtalslagen (se specialmotiveringen).

Nackdelen med konsumentens ränterisker synes med god marginal uppvägas av de fördelar som konsumenten har av att krediträntan knyts till en referensränta.

Som jag tidigare redovisat (avsnitt 2.1.1) riktades det starka invändningar mot den bestämmelse om referensränta som föreslogs i departementspromemorian Ny konsumentkreditlag (Ds 1990:84). Invändningarna hänförde sig dock i huvudsak till den omständigheten att knytningen till en referensränta föreslogs bli obligatorisk. Detta ansågs medföra oacceptabla ränterisker för kreditgivarna och en fara för minskad flexibilitet på marknaden med åtföljande fördyringar av krediterna. I ett system med frivillig referensränta kan, som jag redan varit inne på, dessa negativa effekter undvikas.

En av de invändningar som riktades mot det tidigare förslaget är dock relevant även för den regel som jag nu diskuterar. Jag tänker på den omständigheten att en referensränta kan bli inaktuell och förlora sitt värde som anknytningsfaktor. Det kan rentav hända att noteringarna avseende en viss ränta helt upphör. Detta kan orsaka problem i existerande avtal där räntan i fråga använts som referensränta.

Enligt min mening väger dock denna invändning inte särskilt tungt. Med de kunskaper som kreditgivarna har om marknaden torde de normalt kunna välja referensräntor som är aktuella och användbara under hela kredittiden. Förlorar räntan ändå sin aktualitet, torde parterna i regel kunna komma överens om en ny anknytningsfaktor eller om en annan reglering av räntan. Vid tvist får frågan lösas genom tolkning och utfyllnad av avtalet på vanligt sätt.

Vid beredningen av ärendet i Justitiedepartementet (se avsnitt 1) har företrädare för kreditgivarna uttalat att i första hand regleringen i 11 § bör upphävas. Sker inte detta bör det, enligt kreditgivarna, införas en möjlighet att knyta krediträntan till en referensränta. Konsumentverket, Finansinspektionen och Konkurrensverket har förklarat sig vara positiva till en regel om referensränta, Finansinspektionen dock med visst förbehåll (se avsnitt 2.5).

Min slutsats är att det bör införas en regel om referensränta i Prop. 1993/94:55 konsumentkreditlagen.

2.3 Val av referensränta

Mitt förslag: Som referensränta får parterna välja varje ränta som kreditgivaren inte har något betydande inflytande över.

Skälen för mitt förslag: Det naturliga torde i regel vara att som referensränta välja antingen någon offentligrättsligt fastställd ränta eller någon av de etablerade och officiellt noterade marknadsräntorna. Den i andra sammanhang vanligaste referensräntan är fortfarande det av Riksbanken fastställda diskontot. Hänvisningar till diskontot förekommer i bl.a. ett flertal lagar och standardavtal. Andra räntor som förekommer relativt allmänt som referensräntor i Sverige är den av Riksgäldskontoret fastställda statsskuldrentan samt marknadsräntorna på statsobligationer och statsskuldväxlar liksom de s.k. STIBOR-räntorna (Stockholm Interbank Offered Rate).

En särskild fråga är om det i lagen behöver ställas upp några begränsningar i fråga om vilka referensräntor som får användas i konsumentkreditavtal.

Självfallet kan kreditgivaren inte få välja en referensränta som han själv kan bestämma fritt över, exempelvis nyutlåningsräntan för en kredittyp som han erbjuder. Inte heller bör som referensränta kunna användas en ränta som kreditgivaren har någon nämnvärd möjlighet att påverka på annat sätt.

I det förslag om referensränta som lades fram i departementspromemorian Ny konsumentkreditlag (Ds 1990:84) angavs att som referensränta skulle användas en ränta "som kreditgivaren saknar inflytande på". Mot en sådan regel kan invändas att åtminstone de största kreditgivarna har ett visst, om än i regel litet, inflytande på de räntor som förekommer på penningmarknaden. Eftersom dessa räntor sätts på en i allt väsentligt fri marknad och även i övrigt synes vara lämpliga som referensräntor för vissa typer av krediter, bör den omständigheten att vissa kreditgivare kan obetydligt påverka räntorna inte hindra att de används som referensräntor.

Det sagda innebär att valet av ränta lämpligen bör styras genom en föreskrift om att kreditgivaren inte får ha något "betydande inflytande" över referensräntan. I specialmotiveringen diskuteras tolkningen av detta uttryck närmare.

Det kan vidare sättas i fråga om friheten att välja referensränta bör begränsas så att endast vissa bestämda räntor kan användas, exempelvis de räntor som "noteras officiellt". En sådan bestämmelse skulle, som Konsumentverkets företrädare framhållit under beredningen i Justitiedepartementet (jfr avsnitt 1), ha den fördelen för konsumenten att han alltid lätt kan följa referensräntans utveckling och att han därmed kan kontrollera att räntan för krediten ändras i enlighet med vad som föreskrivits i avtalet. En begränsning skulle också kunna utformas så att vissa räntor som kan anses mindre lämpliga som referensräntor i konsumentkreditavtal diskvalificeras.

En nackdel med att tillåta endast vissa räntor är emellertid att det minskar kreditgivarens möjligheter att välja en ränta som passar för den aktuella krediten. Därmed ökar ränterisken, dvs. risken för att krediträntan utvecklas på ett sätt som illa motsvarar kreditgivarens kostnader för krediten (se avsnitt 2.2). När det tidigare nämnda förslaget om referensränta lades fram (se Ds 1990:84) framhölls från flera håll, bl.a. Riksbanken och Bankinspektionen, vikten av att det inte introduceras nya ränterisker för kreditinstituten.

En svårighet är vidare att bestämma vilka räntor som skall få användas som referensräntor. Kriteriet "officiellt noterad" är mindre lämpligt av den anledningen att flera etablerade räntor är officiellt noterade endast i den meningen att privata företag och media väljer att ge offentlighet åt dem. Tänkbart vore att inskränka valrätten till "offentlighetsfastställda" räntor, bl.a. diskontot och den s.k. statsskuldräntan. En sådan regel innebär dock en kraftig begränsning i valrätten och medför betydande ränterisker i många fall. Det skulle säkerligen medföra att många kreditgivare ansåg sig inte kunna använda referensräntalternativet. Att märka är vidare att de offentlighetsfastställda räntorna i realiteten bestäms helt och hållet på grundval av vissa marknadsräntor.

Under beredningen i Justitiedepartementet har Finansinspektionen och Konkurrentverket, liksom kreditgivarna, betonat de fördelar som finns med en frihet i fråga om val av referensränta.

Med hänsyn till vad jag sålunda har anfört samt till att kreditgivarna knappast har något intresse av att välja en olämplig referensränta, finns det enligt min mening inte tillräckliga skäl att begränsa parternas frihet vad gäller val av referensränta. Konsumentens intresse av insyn och kontrollmöjligheter bör kunna tillgodoses på ett tillfredsställande sätt genom att kreditgivaren lämnar tydlig information (se specialmotiveringen).

Även när det tidigare förslaget om referensränta presenterades (se Ds 1990:84 s. 83) gjordes bedömningen att det kunde överlämnas åt

kreditgivarna att välja referensränta. På denna punkt hade remissinstanserna inte några invändningar.

Det bör sålunda överlämnas åt avtalsparterna själva — i praktiken kreditgivaren — att välja en referensränta som passar för det aktuella kreditavtalet. Det innebär bl.a. att kreditgivaren kan välja en referensränta som utgör en sammanvägning på visst sätt av två eller flera räntor. Jag har tidigare nämnt att det naturligtvis finns anledning att välja en referensränta som kan förväntas behålla sin aktualitet under hela kredittiden.

2.4 Hur skall räntan för krediten knytas till referensräntan?

Min bedömning: I lagen behöver inte anges närmare hur räntan för krediten skall knytas till referensräntan.

Skälen för min bedömning: Det är ofta inte praktiskt lämpligt, eller ens möjligt, att låta krediträntan variera på exakt samma sätt som referensräntan. En sådan anknytning är visserligen möjlig om exempelvis diskontot används som referensränta, men den är praktiskt ohanterlig om det hänvisas till någon av de räntor som förekommer på penningmarknaden. Dessa ändrar sig ständigt, varför en avtalsföreskrift om anknytning till en sådan ränta måste precisera med vilka tidsintervall och på vilket sätt i övrigt variationerna närmare bestämt skall påverka avtalsräntan.

När det gäller den tidsmässiga anknytningen kan det exempelvis anges att räntan skall justeras vissa bestämda dagar på året eller vid de tidpunkter då referensräntan ändrats med minst en viss angiven andel av en procent sedan den senaste räntejusteringen.

Beträffande storleken på ändringarna kan man tänka sig att en viss ändring i referensräntan får avspegla sig exakt i krediträntan; en höjning av referensräntan med exempelvis 0,5 procentenheter ger då samma höjning av avtalsräntan. Men det är givetvis också möjligt att avtala att ändringen i krediträntan skall vara mindre eller större än förändringen i referensräntan.

Inte heller i dessa avseenden krävs, enligt min mening, någon särskild reglering i lagen. Kreditgivarna kan förväntas formulera räntevillkoren på ett sådant sätt att det tydligt framgår hur räntan skall ändras. Allt annat måste för övrigt anses stå i strid med god kreditgivningssed. Att avtalsvillkoren blir klara och tydliga är självfallet väsentligt från konsumentsynpunkt, inte minst därför att

konsumenten bör kunna kontrollera relativt lätt att räntan ändras på det sätt som avtalet föreskriver. I specialmotiveringen diskuteras kreditgivarens skyldigheter enligt god kreditgivningssed att göra det lätt för konsumenten att själv beräkna räntan.

Anknytningen till referensräntan måste utformas på ett sådant sätt att ändringarna i krediträntan blir konsekventa i förhållande till ändringarna i referensräntan och så att konsumenten inte missgynnas. Att dessa krav gäller får anses följa redan av en regel som föreskriver att räntan skall ändras "i anslutning till" ändringar i en referensränta.

Att ändringarna i krediträntan skall vara konsekventa i förhållande till ändringarna i referensräntan bör inte hindra att det i avtalet bestäms att räntan inte skall överstiga en viss nivå. Det är i princip i konsumenternas intresse att det på det sättet går att skaffa sig en försäkring mot hög ränta. På samma sätt bör det vara möjligt att i avtalet bestämma en miniminivå för räntan. En reglering som tillåter "räntetak" men förbjuder "räntegolv" blir komplicerad och svår att tillämpa. Framgår miniminivån för räntan klart av avtalet, får dessutom rimliga anspråk på förutsebarhet och begriplighet anses uppfyllda.

Att konsumenten inte får missgynnas vid *tillämpning* av ett avtalsvillkor om referensränta följer av bestämmelsen i nuvarande tredje stycke i 11 § konsumentkreditlagen. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen.

2.5 Avsteg från kopplingen till referensräntan

Mitt förslag: Även om räntan knyts till en referensränta får avsteg ibland göras från denna koppling. Detta får ske om förutsättningarna för sådana avsteg anges i avtalet och om förutsättningarna bestäms på ett sådant sätt att undantaget inte blir mindre förmånligt för konsumenten än för kreditgivaren. Bestämmelserna i 11 § andra stycket skall iakttas.

Skälen för mitt förslag: Om det införs en regel av innebörd att krediträntan får ändras i anslutning till variationer i en referensränta, uppkommer frågan om det bör vara möjligt att i vissa fall ändra räntan mer eller mindre än som följer av kopplingen till referensräntan.

Från kreditgivarhåll har under beredningen av ärendet hävdats att

en regel om referensränta måste förses med en "ventil" som innebär att det går att ta hänsyn även till kreditgivarens faktiska kostnader för krediten. Regleringen har sagts i annat fall inte bli praktiskt användbar. Sålunda har kreditgivarna menat att de måste ges rätt att i kreditavtalen införa en undantagsklausul som gör det möjligt att avvika från referensräntan i åtminstone de fall då kostnadsutvecklingen jämfört med referensräntan är påfallande negativ; utan en sådan ventil uppkommer ränterisker som är oacceptabla särskilt för bostadsinstituten men också för bankerna och övriga kreditinstitut.

Finansinspektionen har instämt i kravet på en regel som gör det möjligt att i vissa fall komma ifrån en strikt koppling till en referensränta. Enligt inspektionen innebär referensränteklausuler annars alltför stora ränterisker för instituten.

Konsumentverket har förklarat sig ha förståelse för behovet av någon form av undantagsmöjlighet men har pekat på utvägen att med tillämpning av regeln i 36 § avtalslagen förhindra oskäligen verkningar. Enligt kreditinstituten och Finansinspektionen kan emellertid denna regel inte anses räcka för att ge kreditgivarna tillräckligt skydd mot ränteriskerna.

Jag instämmer i allt väsentligt i de synpunkter som kreditgivarna och Finansinspektionen har gett uttryck för. Kreditgivarna bör ha möjlighet att gardera sig mot de ränterisker som annars uppkommer genom att krediträntan kopplas till en referensränta. Det torde vara möjligt att utforma en "ventil" på ett sådant sätt att kreditgivarens fördelar med en referensränteklausul (se avsnitt 2.2) inte går förlorade.

En förutsättning för att undantag skall kunna göras från kopplingen till referensräntan bör vara att kreditavtalet uttryckligen tillåter detta. I andra fall bör den avtalade anknytningen till referensräntan följas strikt.

När det gäller frågan om vilka krav som i övrigt bör ställas för att kopplingen till referensräntan skall kunna släppas, bör utgångspunkt tas i gällande rätt. Som Finansbolagens Förening har påpekat får nuvarande regler anses ge utrymme för avtalsvillkor som innebär dels att räntan som huvudregel skall variera med en referensränta, dels att räntan skall ändras på annat sätt, om referensräntan inte speglar kreditgivarens kostnader för krediten. En förutsättning för att ett sådant avtalsvillkor skall gälla är dock att det inte ger utrymme för andra ändringar till konsumentens nackdel än sådana som är tillåtna enligt 11 § andra stycket konsumentkreditlagen. Ytterligare en förutsättning är att villkoret utformas på ett sådant sätt att räntan inte systematiskt kommer att ändras mer till kreditgivarens fördel än

till hans nackdel. I annat fall får det anses oskäligt enligt 36 § avtalslagen. Det betyder främst att avvikelser från referensräntan skall göras inte bara när kostnaderna är högre än som speglas av referensräntan utan också när de är lägre.

Med en regel som möjliggör att krediträntan knyts fullt ut till en referensränta förändras rättsläget på det sättet att räntan ibland får ändras till konsumentens nackdel även om det inte kan motiveras av sådana kostnadsökningar som anges i 11 § andra stycket första meningen och även om det inte rör sig om en sådan bostadskredit som beskrivs i andra meningen i det stycket. Frågan är om det även i ett sådant rättsläge bör finnas utrymme för kreditgivaren att ändra räntan på grund av kostnadsutvecklingen eller om det läget ger anledning att vara mera restriktiv med att tillåta sådana ändringar.

En möjlighet att avvika från kopplingen till referensräntan innebär nackdelar för konsumenten från förutsebarhetssynpunkt. Det blir också svårare för konsumenten att följa och kontrollera ränteändringarna. *Fördelarna med en referensränteklausul går därmed till viss del förlorade.* Under förutsättning att klausulen utformas på ett sådant sätt att den behandlar parterna lika innebär den emellertid också vissa fördelar för konsumenten. Denne får, på samma sätt som kreditgivaren, en "försäkring" mot de ränterisker som följer av att referensräntan kan utvecklas påtagligt oförmånligt. Härtill kommer att krediterna bör bli billigare än annars, eftersom kreditgivarna inte behöver kompensera sig för ränterisken.

De nu angivna nackdelarna och fördelarna för konsumenten uppkommer redan i dag i det fall att en referensränteklausul innehåller en "ventil" för kostnadsutvecklingen. Som jag tidigare framhållit finns det i princip inte något hinder enligt gällande rätt mot sådana "ventiler". Jag kan inte finna att det nya rättsläge som uppkommer om referensränteklausuler genomgående blir tillåtna ger anledning att vara mera restriktiv mot avsteg från kopplingen till referensräntan. "Ventiler" för kostnadsutvecklingen kan inte heller allmänt sett anses vara särskilt besvärande från konsumentskyddssynpunkt.

Eftersom "ventiler" under vissa förutsättningar får användas redan enligt gällande rätt, skulle det vidare bereda stora svårigheter från rättssystematisk synpunkt att för vissa andra fall begränsa möjligheterna att göra avsteg från referensräntan. Även i rättstillämpningen skulle detta föranleda svårigheter.

Min *slutsats* är att räntesatsen, även om den knutits till en referensränta, bör kunna ändras på grundval av förändringar i kreditgivarens kostnader. Detta bör dock kunna ske bara om förutsättningarna för

sådana ändringar anges i avtalet och om konsumenten därvid inte missgynnas. Bestämmelserna i 11 § andra stycket skall givetvis iakttas vid räntehöjningar.

Det sist anförda betyder visserligen att "ventilen" får mindre betydelse för de kreditgivare, såsom försäkringsbolagen, som inte har några upplåningskostnader utan i stället lånar ut egna medel (se avsnitt 2.2). För dessa kreditgivare har dock inte ränteriskerna samma betydelse som för andra kreditgivare. Konkurrenshänsyn får anses tillräckligt väl tillgodosedda genom att förslaget ger försäkringsbolagen möjlighet att knyta utlåningsräntorna till någon referensränta som speglar alternativkostnaden för krediten.

Jag vill till sist framhålla att det är angeläget att tillsynsmyndigheterna noga följer tillämpningen av sådana undantagsklausuler som jag nu har behandlat och ingriper om det visar sig att vissa kreditgivare utnyttjar dem ensidigt till sin egen fördel. Kreditgivarna måste vara beredda att på förfrågan redovisa för kredittagare och tillsynsmyndigheter vilka överväganden som ligger till grund för att anknytningen till referensräntan i olika fall behållits resp. släppts.

2.6 Underrättelse om ändring av räntan

Mitt förslag: I de fall då räntan ändras på grund av enbart ändringar i en referensränta skall konsumenten underrättas om ränteändringen senast i samband med nästa avisering eller kontoutdrag.

Skälen för mitt förslag: I 13 § konsumentkreditlagen finns bestämmelser om kreditgivarens skyldighet att underrätta konsumenten om bl.a. ränteändringar. Underrättelse skall lämnas senast när ändringen börjar gälla.

När räntan knyts till en referensränta kommer den i regel att ändras automatiskt. Bestämmelserna i 13 § är inte anpassade till den situationen. Det bör därför göras ett tillägg i paragrafen. För de fall då räntan ändras enbart på grund av ändringar i en referensränta bör det vara tillräckligt att konsumenten får information om ränteändringen senast i samband med nästa avisering eller kontoutdrag.

Om räntan i avtalet knutits till en referensränta som huvudregel men kreditgivaren ändrar räntan med stöd av en undantagsklausul (se avsnitt 2.5), bör kreditgivaren vara skyldig att underrätta konsumenten om ränteändringen innan den börjar tillämpas. Den allmänna

regeln i 13 § om tidpunkten för underrättelse bör således gälla i detta fall. Prop. 1993/94:55

I det sistnämnda fallet får det vidare anses följa av god kreditgivningssed att kreditgivaren lämnar information om anledningen till att undantagsklausulen tillämpas.

2.7 Ikraftträdande m.m.

Den föreslagna lagändringen bör kunna träda i kraft den 1 januari 1994.

Enligt allmänna principer inom kontraktsrätten blir en ny lagregel, om inte annat sägs, tillämplig endast i fråga om avtal som har ingåtts efter ikraftträdandet. När det gäller den nu aktuella regeln kunde det finnas en fördel med att göra den tillämplig även i fråga om sådana avtal som har ingåtts efter konsumentkreditlagens ikraftträdande men innan ändringen träder i kraft. En övergångsregel med den innebörden skulle sålunda medföra att rättsläget blev klarlagt och att de klausuler om referensränta som tillkommit efter det att konsumentkreditlagen trätt i kraft skulle anses giltiga helt enligt sin lydelse.

Emellertid skulle en övergångsregel av nu nämnt slag även medföra nackdelar. Det kan, som jag tidigare sagt, finnas referensränteklausuler som avviker från de nuvarande bestämmelserna i 11 § konsumentkreditlagen och som därför inte får tillämpas till konsumentens nackdel (jfr prop. 1991/92:83 s. 117). En övergångsregel som den skisserade skulle ändra rättsläget och därmed innehållet i avtalet. Att innehållet i avtalet ändras i efterhand är olämpligt av flera skäl. Det skulle bl.a. i vissa fall kunna medföra ekonomiska förluster för konsumenten. Några sådana särskilda skäl som i vissa andra sammanhang funnits för att med lagstiftning ingripa i bestående avtalsförhållanden (se exempelvis prop. 1988/89:89 s. 20 f. och prop. 1990/91:193 s. 9 f.) finns inte i detta fall.

Den nya regeln bör därför gälla endast beträffande avtal som har träffats efter ikraftträdandet. För att ingen oklarhet skall uppstå bör det i en övergångsregel anges att äldre föreskrifter gäller för avtal som har ingåtts tidigare.

2.8 Kostnader

Den ändring som föreslås torde inte medföra några kostnader för det allmänna. Tvärtom kan det förväntas att den medför viss arbetsbe-

sparing för tillsynsmyndigheterna, främst Finansinspektionen. En föreskrift enligt vilken räntan knyts till en referensränta bör nämligen vara lättare att tolka än många andra avtalsvillkor om rörlig ränta och medföra färre tvister.

Inte heller för banker eller andra kreditgivare torde ändringen medföra några beaktansvärda kostnader. Också för dem gäller att det snarare blir fråga om vissa besparingar på grund av att det kan antas sällan bli tvist rörande räntevillkor som anknyter till en referensränta. Eftersom sådana räntevillkor är förhållandevis okomplicerade att tillämpa, bör de dessutom underlätta den praktiska hanteringen av ränteändringar (jfr avsnitt 2.2).

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag har anfört har inom Justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i konsumentkreditlagen (1992:830).

Lagrådet har granskat förslaget.

Samråd har skett med statsrådet Lundgren.

4 Specialmotivering

I propositionen föreslås ett tillägg till 11 § konsumentkreditlagen om referensränta. Till följd därav föreslås också vissa ändringar i 13 §.

11 § Förutsättningarna för ändringar i räntesatsen skall anges i avtalet.

Räntesatsen får ändras till konsumentens nackdel endast i den utsträckning som det motiveras av kreditpolitiska beslut, ökade upplåningskostnader för kreditgivaren eller andra kostnadsökningar som kreditgivaren inte skäligen kunde förutse när avtalet ingicks. Vid kredit för bostadsändamål med en sammanlagd löptid om minst 30 år och med en ränta som är bunden under viss del av avtalstiden, minst tre månader, har dock kreditgivaren, om han har gjort förbehåll om det i avtalet, rätt att vid utgången av en sådan del av avtalstiden ändra räntan så att den motsvarar den ränta som kreditgivaren vid den tidpunkten allmänt tillämpar för nya krediter av motsvarande slag.

Utan hinder av andra stycket får räntesatsen ändras på visst sätt i anslutning till ändringar i en referensränta som kreditgivaren inte har något betydande inflytande över. Ett avtalsvillkor om det får förenas med ett undantag om att räntesatsen under särskilda förutsättningar skall ändras mer eller mindre än som följer av anknytningen till referensräntan. Undantaget skall bestämmas så att det inte blir mindre förmånligt för konsumenten än för kreditgivaren. Det

Kreditgivaren är skyldig att tillämpa ett avtalsvillkor om ränteändringar på samma sätt till konsumentens förmån som till hans nackdel.

I det nya *tredje stycket* har tillagts bestämmelser som gör det möjligt för parterna att knyta ändringar i räntesatsen till en referensränta. Om avtalet innehåller en föreskrift om det, får räntan ändras i enlighet med föreskriften i stället för enligt andra stycket. Ändringarna i räntesatsen blir då i princip oberoende av sådana omständigheter som anges i andra stycket och i stället avhängiga av referensräntans upp- och nedgångar. En annan sak är att variationerna i de räntor som blir aktuella som referensräntor ofta torde ha en sådan koppling till kreditgivarnas kostnader att skillnaden inte blir särskilt stor.

Enligt *första meningen* får sålunda, utan hinder av andra stycket, räntesatsen ändras på visst sätt i anslutning till ändringar i en referensränta. Kopplingen till en referensränta måste framgå av avtalet. Det följer av första stycket i paragrafen.

Parterna får fritt välja vilken ränta som skall användas som referensränta. Den enda begränsningen är att kreditgivaren inte får ha något betydande inflytande över den ränta som väljs. Därav följer naturligtvis att kreditgivaren inte kan välja någon av sina egna in- eller utlåningsräntor. Inte heller kan som referensränta användas exempelvis en ränta som bestäms av ett dotterbolag till kreditgivaren.

Däremot kan vilken som helst av de räntor som "sätts av marknaden" användas som referensränta. Det gäller exempelvis räntan på statsskuldväxlar och räntan på statsobligationer, liksom de varje dag fixerade s.k. STIBOR-räntorna. I fråga om dessa räntor kan visserligen de stora aktörerna på marknaden utöva ett visst inflytande. Detta inflytande är dock inte sådant att det kan karaktäriseras som "betydande". Kreditgivarens inflytande bör anses betydande i paragrafens mening endast om han genom eget agerande kan åstadkomma ändringar i räntan som ter sig mer än marginella och som påverkar krediträntan på ett för konsumenten betydelsefullt sätt.

Vidare kan de räntor användas som fastställs genom offentligrättsligt reglerade beslut, exempelvis diskontot och statslåneräntan. I princip står det också fritt för kreditgivaren att välja någon egen variant, exempelvis en ränta som fastställs genom en sammanvägning av två eller flera officiellt noterade räntor. Om utvecklingen av referensräntan inte kan följas i tidningarna eller på något annat lättillgängligt sätt, måste kreditgivaren dock anses skyldig att lämna

tydlig information till konsumenten om referensräntan och dess svängningar. En sådan informationsskyldighet får anses följa av kravet på god kreditgivningssed (se 5 § konsumentkreditlagen).

I bestämmelsen uppställs inte något krav i fråga om det sätt på vilket den avtalade räntan närmare bestämt skall knytas till referensräntan. Det fordras endast att avtalsräntesatsen ändras "i anslutning till" referensräntan. Detta krav får anses uppfyllt om avtalsräntan följer referensräntan på ett konsekvent och därmed i princip kontrollerbart sätt såväl tidsmässigt som beräkningsmässigt. Sålunda kan det föreskrivas exempelvis att räntan skall ändras med vissa bestämda tidsintervall eller varje gång som en viss minsta ändring skett i referensräntan sedan den senaste justeringen av krediträntan. Sådana tidsbestämningar kan också kombineras. I fråga om ändringens storlek kan det anges exempelvis att ändringarna skall exakt motsvara ändringarna i referensräntan eller att de skall motsvara en viss andel av referensräntans upp- och nedgångar.

Det finns alltså inte något hinder mot villkor som innehåller att endast en del av förändringarna i referensräntan skall slå igenom på den avtalade räntan eller att förändringen i den avtalade räntan skall vara större än i referensräntan. Inte heller finns det något hinder mot exempelvis klausuler som anger att avtalsräntan skall ändras med vissa tidsintervall och därvid stå i en viss proportion till ett medelvärde för referensräntan under en viss angiven tidsperiod.

Parterna kan alltså fritt bestämma över anknytningen till referensräntan under den enda förutsättningen att avtalsräntan följer referensräntan på ett konsekvent sätt. Däri ligger bl.a. att nedgångar i princip måste avspegla sig i den avtalade räntan på samma sätt som uppgångar. Ingenting hindrar att parterna i avtalet anger en högsta eller en lägsta räntesats för krediträntan, dvs. att de föreskriver att räntesatsen skall variera med referensräntan bara upp till ett "tak" eller ner till ett "golv".

Av kravet på god kreditgivningssed får anses följa att konsumenten skall kunna beräkna krediträntan på egen hand utan stora svårigheter. Sättet att beräkna räntan får därför inte vara alltför komplicerat. Vidare krävs att det underlag som konsumenten behöver för att kunna göra beräkningarna finns allmänt tillgängligt eller tillhandahålls honom av kreditgivaren. Kreditgivaren bör, om uträkningen annars kan antas bereda konsumenten problem, tillhandahålla en "nyckel" för beräkning av räntan.

Vid tillämpning av en avtalsklausul om anknytning till en referensränta kan i vissa fall regeln i fjärde stycket — tidigare tredje stycket — behöva observeras. Enligt den bestämmelsen är kreditgivaren

skyldig att tillämpa ett avtalsvillkor om ränteändringar i samma utsträckning till konsumentens förmån som till hans nackdel. Normalt bestäms krediträntan mer eller mindre automatiskt på grund av knytningen till referensräntan. Det kan emellertid förekomma att kreditgivaren förbehåller sig en viss frihet med avseende på ränteändringarna, exempelvis på så sätt att det föreskrivs i avtalet att räntesatsen *får* — men inte måste — ändras vid vissa förändringar i referensräntan. Bestämmelsen i fjärde stycket medför att kreditgivaren inte kan välja att höja räntan när avtalet så medger men underlåta att sänka den i motsvarande fall. Även i övrigt är kreditgivaren förhindrad att tillämpa villkoret på ett sätt som gynnar honom på konsumentens bekostnad.

I andra - fjärde meningarna finns bestämmelser som öppnar en möjlighet att i vissa fall gå ifrån anknytningen till referensräntan. Reglerna har tillkommit för att kreditgivarna skall kunna undgå de ränterisker som annars finns när räntan kopplas till en referensränta.

I bestämmelserna ställs vissa krav för att anknytningen till referensräntan skall få släppas. Avsikten med dessa krav är att så långt som möjligt tillgodose konsumentens intressen, dels av att räntan inte fastställs ensidigt av kreditgivaren, dels av att reglerna ger någorlunda god förutsebarhet.

Det förutsätts för det första att avtalet innehåller en föreskrift om att anknytningen till referensräntan kan släppas i vissa fall. Detta krav följer av första stycket i paragrafen. Innehåller avtalet en referensränteklausul men saknas en sådan undantagsföreskrift som nu sagts, finns det alltså i princip ingen möjlighet att gå ifrån referensräntan. Jag återkommer längre fram till frågan i vad mån bestämmelserna i 36 § avtalslagen kan bli tillämpliga i sådana fall.

Av andra meningen framgår att undantaget skall ange de "särskilda förutsättningar" då anknytningen till referensräntan skall överges. Det räcker alltså inte med exempelvis en föreskrift om att "avvikelser från referensräntan får ske". Förutsättningarna måste preciseras på ett sådant sätt att det blir möjligt för utomstående, t.ex. tillsynsmyndigheterna och domstolar, att bedöma om förutsättningarna är uppfyllda. Det kan därför inte vara tillräckligt med en hänvisning till exempelvis "särskilda skäl".

Avtalet måste vidare innehålla en precisering av den nya beräkningsmodell för räntan som skall användas om kopplingen till referensräntan släpps. Det följer av första stycket i paragrafen.

Förutsättningarna för att avvika från referensräntan skall, enligt tredje meningen, bestämmas på ett sådant sätt att undantaget inte blir mindre förmånligt för konsumenten än för kreditgivaren. Ett sådant

krav följer i viss utsträckning redan av 36 § avtalslagen. Den här intagna föreskriften är dock preciserad på ett annat sätt och avses gå något längre. Konsumenten får anses missgynnad på angivet sätt inte bara när förutsättningarna är så bestämda att det finns en materiell obalans till kreditgivarens favör utan också när kreditgivaren får alltför stor frihet att själv avgöra när förutsättningarna är uppfyllda. Bestämmelsen innebär bl.a. att kreditgivaren inte kan föreskriva att referensräntan skall följas "utom när kostnaderna för krediten *ökar* mer än som motsvaras av ändringar i referensräntan" e.d. Inte heller kan det föreskrivas i avtalet att referensräntan skall frångås "när kreditgivaren bedömer det motiverat" eller "i enlighet med kreditgivarens praxis".

Något hinder mot att förutsättningarna preciseras på ett sätt som innebär att konsumenten gynnas finns inte.

I fjärde meningen anges att ett undantag skall uppfylla kraven i andra stycket. Det betyder — med bortseende från de bostadskrediter som behandlas i andra meningen i andra stycket — att räntesatsen, när anknytningen till referensräntan frångås, inte kan höjas mer än som motiveras av kreditpolitiska beslut, ökade upplåningskostnader eller andra kostnadsökningar som inte skäligen kunde förutses när avtalet ingicks. Sålunda kan inte räntan höjas exempelvis på grund av att säkerheten för krediten har försämrats eller för att kreditgivaren skulle vilja förbättra sina vinstmarginaler på krediten.

Som jag tidigare framhållit måste det finnas uttryckligt stöd i avtalet för att avvika från referensräntan. Finns det ingen föreskrift om det, skall den avtalade kopplingen till referensräntan följas strikt. I vissa situationer kan dock en sådan strikt tillämpning av ett villkor om referensränta medföra oskäligen konsekvenser för konsumenten. Då kan villkoret jämkas med stöd av 36 § avtalslagen. Det kan bli aktuellt exempelvis när referensräntan under en period varit extremt hög på grund av exceptionella förhållanden.

I vissa fall torde även kreditgivaren med framgång kunna hävda att en tillämpning av ett villkor om referensränta skulle vara oskäligen enligt 36 § avtalslagen.

13 § Kreditgivaren skall underrätta konsumenten om ränteändringar och avgiftsändringar. *Utom vid ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta skall underrättelse* lämnas senast när ändringen börjar gälla, antingen genom ett särskilt meddelande till konsumenten eller genom annonsering i dagspressen. Sker underrättelsen genom annonsering, skall meddelande om ändringen också lämnas när nästa avisering eller kontoutdrag sänds till konsumenten.

Vid ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta skall underrättelse lämnas genom ett meddelande till konsumenten.

Paragrafen har ändrats som en följd av att parterna genom tillägget i 11 § får möjlighet att knyta krediträntan till en referensränta. I första stycket har i andra meningen gjorts ett undantag för sådana ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta. Sådana ränteändringar sker normalt med automatik, varför det inte kan krävas att besked om ändringen lämnas senast när den börjar gälla.

I andra stycket har tagits in en ny regel om kreditgivarens underrättelseskyldighet vid ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta. Sådana ränteändringar skall kreditgivaren informera om senast i samband med nästa avisering eller kontoutdrag. Information skall alltså sändas senast i samband med den första avisering eller det första kontoutdrag som skickas till konsumenten efter att ränteändringen gjorts.

I de fall då räntan ändras med tillämpning av en sådan klausul som beskrivs i 11 § tredje stycket andra meningen, dvs. med avvikelse från den anknytning som annars gäller till en referensränta, gäller den allmänna regeln om att underrättelse skall lämnas innan ändringen börjar gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994. Äldre föreskrifter gäller dock i fråga om kreditavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

I enlighet med allmänna principer inom kontraktsrätten skall äldre föreskrifter gälla i fråga om kreditavtal som har träffats innan den nya regeln trätt i kraft. Det betyder att klausuler om referensränta som intagits i konsumentkreditavtal under år 1993 skall bedömas enligt 11 § i dess lydelse före den 1 januari 1994. Det kan innebära att vissa sådana klausuler inte får åberopas mot konsumenten (jfr avsnitt 2.2).

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslaget till lag om ändring i konsumentkreditlagen (1992:830).

6 Beslut

Prop. 1993/94:55

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Förslag till

Lag om ändring i konsumentkreditlagen (1992:830)

Härigenom föreskrivs att 11 § konsumentkreditlagen (1992:830) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §¹

Förutsättningarna för ändringar i räntesatsen skall anges i avtalet.

Räntesatsen får ändras till konsumentens nackdel endast i den utsträckning som det motiveras av kreditpolitiska beslut, ökade upplåningskostnader för kreditgivaren eller andra kostnadsökningar som kreditgivaren inte skäligen kunde förutse när avtalet ingicks. Vid kredit för bostadsändamål med en sammanlagd löptid om minst 30 år och med en ränta som är bunden under viss del av avtalstiden, minst tre månader, har dock kreditgivaren, om han har gjort förbehåll om det i avtalet, rätt att vid utgången av en sådan del av avtalstiden ändra räntan så att den motsvarar den ränta som kreditgivaren vid den tidpunkten allmänt tillämpar för nya krediter av motsvarande slag.

Om parterna har avtalat att räntesatsen skall ändras på visst sätt i anslutning till ändringar i en referensränta som kreditgivaren inte har något betydande inflytande över, gäller avtalsvillkoret utan hinder av andra stycket. Ett sådant avtalsvillkor får förenas med ett undantag om att räntesatsen under särskilda förutsättningar skall ändras mer eller mindre än som följer av den avtalade anknytningen till

¹ Senaste lydelse 1993:214.

referensräntan. Förutsättningarna skall anges i avtalet och bestämmas så att undantaget inte blir mindre förmånligt för konsumenten än för kreditgivaren. För ett sådant undantag gäller andra stycket.

Kreditgivaren är skyldig att tillämpa ett avtalsvillkor om ränteändringar på samma sätt till konsumentens förmån som till hans nackdel.

13 §

Kreditgivaren skall underrätta konsumenten om *beslutade* ränteändringar och avgiftsändringar. *Underrättelse* skall lämnas senast när ändringen börjar gälla, antingen genom ett särskilt meddelande till konsumenten eller genom annonsering i dagspressen. Sker underrättelsen genom annonsering, skall meddelande om ändringen också lämnas när nästa avisering eller kontoutdrag sänds till konsumenten.

Kreditgivaren skall underrätta konsumenten om ränteändringar och avgiftsändringar. *Utom vid ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta skall underrättelse* lämnas senast när ändringen börjar gälla, antingen genom ett särskilt meddelande till konsumenten eller genom annonsering i dagspressen. Sker underrättelsen genom annonsering, skall meddelande om ändringen också lämnas när nästa avisering eller kontoutdrag sänds till konsumenten.

Vid ränteändringar som beror enbart på ändringar i en referensränta skall underrättelse lämnas senast i samband med nästa avisering eller kontoutdrag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994. Äldre föreskrifter gäller dock i fråga om kreditavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1993-09-20

Närvarande: hovrättspresidenten Bo Broomé, justitierådet Bo Svensson, regeringsrådet Arne Bäckevold.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 26 augusti 1993 har regeringen på hemställan av statsrådet Laurén beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag om referensränta vid konsumentkrediter.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av kanslirådet Göran Lambertz.

Förslaget föranleder följande yttrande av lagrådet:

Lagrådet har i sak ingen erinran mot förslaget till lag om ändring i konsumentkreditlagen (1992:830). Lagtexten i det nya tredje stycket i 11 § synes emellertid kunna förenklas något. Reglerna i detta stycke är att läsa med första stycket i minnet. Av detta framgår att förutsättningarna för ändring i räntesatsen skall anges i avtalet. Det är därför överflödigt att i tredje stycket särskilt markera att ränteändring med anknytning till en referensränta och undantag från denna norm skall stödjas på bestämmelser i avtalet; detta gäller ändå. Lagrådet föreslår att tredje stycket får följande lydelse.

"Utan hinder av andra stycket får räntesatsen ändras på visst sätt i anslutning till ändringar i en referensränta som kreditgivaren inte har något betydande inflytande över. Ett avtalsvillkor härom får förenas med ett undantag om att räntesatsen under särskilda förutsättningar skall ändras mer eller mindre än som följer av anknytningen till referensräntan. Undantaget skall bestämmas så att det inte blir mindre förmånligt för konsumenten än för kreditgivaren samt uppfylla kraven i andra stycket."

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 30 september 1993	4
1 Inledning	4
2 Allmän motivering	6
2.1 Allmänna utgångspunkter	6
2.1.1 Bakgrund	6
2.1.2 Syftet med lagens bestämmelser om ändring av räntan	7
2.1.3 Vad innebär en regel om referensränta?	8
2.1.4 Vissa andra frågor som rör konsument- kreditlagen	9
2.2 Bör en regel om referensränta införas?	9
2.3 Val av referensränta	12
2.4 Hur skall räntan för krediten knytas till referensräntan?	14
2.5 Avsteg från kopplingen till referensräntan	15
2.6 Underrättelse om ändring av räntan	18
2.7 Ikraftträdande m.m.	19
2.8 Kostnader	19
3 Upprättat lagförslag	20
4 Specialmotivering	20
5 Hemställan	25
6 Beslut	26
 Bilaga 1	 Lagrådsremissens lagförslag
Bilaga 2	27
Utdrag ur protokoll vid lagrådets sammanträde 1993-09-20	29